

PETRÁS ÉVA

Barankovics István és pártja az 1945-ös demokráciában és annak utóvédharcában

Barankovics István politikai pályaképét, a Kereszténydemokrata, majd Demokrata Néppárt (DNP) 1944 és 1949 közti történetét részletesen feltárták már a kutatók, hiszen rendelkezésre állnak a párt programjai; Barankovics programbeszédei; a Nemzetgyűlésben, majd az Országgyűlésben a kereszténydemokrata képviselők beszédei; a párt lapjában, a *Hazánkban* fellelhető politikai tárgyú írások; egyháztörténeti vonatkozású és állambiztonsági anyagok és a kortársak visszaemlékezései. Ezek alapján akkor is hitelesen megrajzolható a magyar kereszténydemokrácia pártjának története, ha megalakulásának körülményeiről több változat is fennmaradt, politikai indulásának nehézségeiről – belső válságáról és engedélyeztetésének problematikusságáról – pedig a párt nevének és vezetőségének gyors változásai zavarba ejtően tudósítanak.¹

¹ A párt 1944 őszén mint Kereszténydemokrata Néppárt alakult meg és kapott ideiglenes működési engedélyt Dálnoki Miklós Bélától, az ideiglenes kormány miniszterelnökétől. A KDNP vezetői azonban nem voltak jelen 1944. december 2-án a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front alakuló ülésén, s ezért az abban részt vevő pártok nem tekintették a demokratikus magyar pártok sorába tartozónak. A pártok az írásos miniszterelnöki engedély kiadását hatásköri túllépésnek tartották. 1945. február 6-án a KDNP megkapta ugyan ideiglenes működési engedélyét, ám ez csak a főváros és környéke területére szólt. Úgy tűnt, hogy a Budapesti Nemzeti Bizottság és az Ideiglenes Nemzeti Kormány ülésének állásfoglalása – amelyre egyaránt 1945. április 18-án került sor – teljesen meggátolja a KDNP működését, miután a MNFF képviselői a miniszterelnöki engedély annullálásakor bejelentették, hogy nem kívánják a testületben lévő pártok számának bővítését a keresztény szellemiségű kato-

1949 elejére az ellenzéki politikai pártok felörlése – a „szálami taktika” – utolsó szeleteként a DNP működése is ellehetetlenült. Más szempontból azonban úgy is nézhetjük a dolgot, hogy Mindszenty József bíboros letartóztatása után a párt az egyházpolitikai harc utolsó bástyája volt: az 1947 ősztől 1949 tavaszáig terjedő időszakban a kereszténydemokraták tehát két fronton is vívták a demokrácia utóvédharcát. Annak arányában, ahogyan a jogállamiság normái sérültek, nőtt a DNP felelőssége, miközben szűkült mozgásteret.²

A Demokrata Néppárt az 1947-es választásokig

Nehéz megmondani, mikor tudatosulhatott Barankovicsban ez a kettős – politikai és egyházpolitikai – szorítás. A két világháború közötti időszakhoz képest a reformkatolicizmus hívei minden bizonnyal más reményekkel láttak egy modern kereszténydemokrata párt szervezéséhez 1944 őszén, s navigálták el a pártot belső pártválságon és politikai létbizonytalanságon

likus párt bevonásával. Ezután vetődött fel, hogy a párt elismertetése szempontjából is megfelelőbb volna, ha elhagynák a párt nevéből a „keresztény” jelzőt. Barankovics kezdeményezésére ezért az 1945. április 27-i pártvezetőségi ülés úgy döntött, hogy a párt Demokrata Néppártként működik tovább, és „elítéli a kereszténység szent jelvényeinek politikai felhasználását éppen úgy, mint a kereszténységnek politikai jelszóra vételét, a kereszténység tekintélyének egy párt részére való kisajátítását.” Az 1945. május 8-i ülésén lemondatták Pálffy József elnököt, munkáját Barankovics István főtítkári minőségben vitte tovább. A párt ezzel kettészakadt. Az 1945-ös választáson indulási jogot biztosító Országos Nemzeti Bizottság 1945. szeptember 17-i döntése azonban Barankovicsnak kedvezett, így az általa vezetett DNP indulhatott a választásokon. (GERGELY Jenő: A Demokrata Néppárt „igazolójelentése” a Mindszenty József bíboros hercegprímással keletkezett konfliktusról. *Századok*, 1983/5–6. 761–780.) – Pálffy lemondatásáról beszámol: VARGA László: *Kérem a vádlott felmentését!* Püski, New York, 1981. 43–56. Vö. IZSAK Lajos: *A Kereszténydemokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944–1949*. Kossuth Könyvkiadó, 1985. 5–65. és SZABÓ Róbert: *Egy kereszténydemokrata kísérlet Kelet-Közép-Európában, a Demokrata Néppárt (1944–1949)*. In: *Út Európa szívébe 1953–2009. A magyar kereszténydemokrácia útja Európa szívébe*. Szerk.: Kiss Mária Rita. Barankovics István Alapítvány, Budapest, 2015. 715–735.

² STANDEISKY Éva: *Demokrácia negyvenötben*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2015. 10–31.

keresztül az 1945-ös választásokig. Ezek a remények nem különböztek más pártok és a magyar társadalom reményeitől az újrakezdés és egy demokratikus Magyarország létrehozásának általános igényét tekintve. Annyiban mégis eltértek mindettől, hogy úgy vélték, szükség van egy, a vallásos tömegeket megszólítani képes keresztény, világnézeti pártra. Ennek elméleti alapját nem egyszerűen a katolikus egyház társadalmi tanításából, a pápák szociális enciklikáiból és politikai megnyilatkozásaiból „importálták”. Az 1930-as évektől hazánkban működött egy reformkatolikus értelmiségi csoport, és ez a saját eredményeit is hasznosítva jutott el addig, hogy a két világháború között jó ideig uralkodónak tekintett hivatásrendi társadalomszervezési elveket meghaladva elfogadja a parlamentáris demokrácia rendszerét, a szociális kérdés hagyományosan karitatív alapú katolikus megközelítése helyett a szociális jogok állami garانتálásának szükségességét, s támogassa a demokratikusabb tulajdonviszonyokat és társadalmi berendezkedést.³ Mint Kovrig Béla, szociológiai professzor és szociálpolitikus, a formálódó kereszténydemokrata párt programjának egyik kidolgozója fogalmazott: „Különböző uralmi formákban megvalósított társadalompolitikák és a nép életére gyakorolt hatásaik hosszú megfigyelése alapján valljuk, hogy a parlamentáris demokrácia az az államforma, amely egy modern, iparosodott népesség életében lehetővé teszi a társadalom belső egységének, egyensúlyának igazi (és nem részérdekek felé tájékozódó) társadalompolitikával kifejtett szolgálatát.”⁴

Az út az 1930-as évek korporatív államkoncepciójától a szubszidiaritás elvén keresztül a parlamentáris demokráciáig természetesen hosszú volt, sok kitérővel, ámde a második világháború után időszerűvé vált egy magyar kereszténydemokrata párt megalapítása. A párt eszmerendszere lényegében nem tért el a kortárs nyugat-európai kereszténydemokrata párto-

³ Erről bővebben lásd: PETRÁS Éva: A Vatikán és a magyar katolikus értelmiség. A magyar katolikus értelmiség útja a kereszténydemokrácia felé. In: *Nyitott/zárt Magyarország. Politikai és kulturális orientáció, 1914–1949*. Szerk.: FEITL István. Napvilág Kiadó, Budapest, 2013. 77–92.

⁴ KOVRIG Béla: *Magyar társadalompolitika*. Gondolat, Budapest, 2011. 30.

kétől. Barankovics és más katolikus közírók és gondolkodók fokozatos elvi elhatárolódása a korporativizmustól egybeesett a Vatikán fokozatos irányváltásával is. 1937-ben a pápa a náciizmus ellen kiadta „*Mit brennender Sorge*” kezdetű, a kommunizmus ellen pedig „*Divini Redemptoris Mater*” kezdetű enciklikáját. Ezekben a megnyilatkozásokban⁵ világegyházi szinten is feladta a korporációs elméletek proponálását, és helyette a parlamentáris demokráciában vélt szövetségest találni a kommunizmus és a nemzetiszocialista totális állammal vívott eszmei harcában.⁶

Nemzetközi szinten Barankovics István egyfajta „katolikus harmadik utasság” kialakításának irányában tájékozódott. Lefordította és saját előszavával jelentette meg például Wilhelm Röpke: *A harmadik út: korunk társadalmi válsága* című munkáját 1943-ban.⁷ A nyugat-európai kereszténydemokrata pártok azonban többségükben néppártokká váltak, és a politikában 1945 után centrumpozícióba kerültek (például Belgiumban vagy a negyedik Francia Köztársaságban), illetve a jobboldali pólust foglalták el (például Németországban, Ausztriában és Olaszországban). A második világháború utáni parlamenti választásokon elért eredményeik a következőképpen alakultak:⁸

⁵ GÁRDONYI Máté: *Bevezetés a katolikus egyház történetébe*. Jel Kiadó, Budapest, 2006. 334–337.

⁶ TAKÁTS József: *Modern politikai eszmetörténet*. Osiris, Budapest, 2007. 110.

⁷ Wilhelm RÖPKE: *A harmadik út: korunk társadalmi válsága*. Auróra, Budapest, 1943.

⁸ A választási adatokra lásd FABIÁN György–KOVÁCS László Imre: *Parlamenti választások az Európai Unió országában (1945–2002)*. Osiris, Budapest, 2004.

Ország	Kereszténydemokrata párt	Szavazatarány a választásokon
Ausztria	Oszták Néppárt (ÖVP)	1945: 49,8%, 1949: 44%
Belgium	Keresztény Néppárt / Keresztény-szociális Párt (CVP/PSC)	1946: 42,5%, 1949: 43,6%
Franciaország	Köztársasági Népi Mozgalom (MRP)	1945: 24,9%, 1946: 28,1 és 28,6%
Németország	Kereszténydemokrata Unió/ Keresztényszociális Unió (CDU/CSU)	1949: 31%
Olaszország	Kereszténydemokrata Párt (DC)	1946: 35,2%, 1948: 48,5%

A DNP sosem versenyezhetett ezekkel, de annyiban mégis hasonlított nyugat-európai testvérpártjaihoz, hogy létét nem a katolikus egyházi vezetés támogatására alapozta, hanem azokra a vallásos tömegekre, amelyeknek politikai érdekeit megjeleníteni szándékozott, és ettől várta stabil társadalmi támogatottságát. Az egyházi befolyástól való elhatárolódást mutatta, hogy írásaiban Barankovics egyre inkább az egyház „természetfeletti”, „szent”, „a napi politika síkja felett álló” hivatásáról beszél, amelynek függetlennek kell lennie a politikától. Fontos distinkció ez akkor is, ha tudjuk, hogy Barankovics nézeteinek háttérében leginkább a Mindszenty bíborossal való számtalan összeütközése állt.⁹ A katolikus egyház és a politika viszonyá-

⁹Mindszenty bíboros és Barankovics István kapcsolata elvi és személyi nézeteltérésen alapult, noha a bíboros kezdetben támogatta a kereszténydemokrata pártszervezési kísérletet. Kezdetből eltért azonban nézőpontjuk a föld-reformhoz való viszonyulásukban, az államforma kérdésében – Mindszenty legitimizmusával szemben állt Barankovics republikánizmusa –, az egyház és az állam közti „modus vivendi” kialakításának megítélésében, illetve számos egyházpolitikai kérdésben. Az 1945-ös nemzetgyűlési választások után pedig a bíboros már egyáltalán nem támogatta a DNP-t, sokkal inkább egy új, konzervatív keresztény párt szervezésének támogatásában gondolkodott. Mindszenty nem támogatta a pártot az 1947-es választások idején sem. Ezek a különbségek idővel áthidalhatatlanná tették kettejük közt a távolságot.

nak új alapra helyezését fejezte ki az is, hogy a DNP elhatárolódott a két világháború közti katolikus politizálás, a jobboldali konzervatív keresztény pártok örökségétől, és politikai „érintetlenségét” az antifasiszta ellenállásban való kereszténydemokrata részvétel tőkéből merítette.¹⁰ Ez akkor is jelentős változás egy keresztény, világnézeti párt identitáskonstrukciójában, ha az „érintetlenség” nemcsak öncélúan hangsúlyozott érdem, hanem a magyar politikai helyzetből fakadó követelmény is volt. A kereszténydemokrata elvek tehát a konkrét történelmi kontextusban is formálódtak, a demokrácia iránti elkötelezettség azonban mindvégig meghatározta a pártot: az 1945-ös választások után kialakult politikai rendszert demokráciának, s magukat e demokratikus rendszer új, fiatal pártjának tételezték.

1945. szeptember 25-én elmondott programbeszédében¹¹ Barankovics István a parlamentáris demokrácia és az alapvető emberi jogok mellett állt ki, és az 1945 utáni társadalmi, politikai és gazdasági eseményeket következetesen kifejtett természetjogi érvelés zsinórmértékével mérte és ítélte meg: támogatta egy új típusú gazdasági és szociális rend kialakítását, egyetértett a földreformmal, a stratégiai fontosságú ágazatok, üzemek államosításával, a közigazgatás átalakításával és elfogadta a Szovjetunióval való különleges viszony szükségességét. A baloldali programelemeket is tartalmazó program azonban kevés volt ahhoz, hogy a DNP 1945 és 1947 között érdemi alakítója legyen a magyar politikai életnek: az 1945 szeptemberében megszerzett végleges működési engedély már túl későn érkezett ahhoz, hogy a novemberi választásokra a párt megfelelőképpen felkészülhessen. Születése körül ugyan ott bábáskodtak a két

(BALOGH Margit: *Mindszenty József (1892–1975) I.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. 411., 475., 668–690.)

¹⁰A DNP politikusai közül többen a párt előzményének tekinthető Katolikus Szociális Népmozgalom keretében vettek részt az antifasiszta ellenállásban. (LÁSZLÓ T. László: Adatok a magyarországi katolikus ellenállás történetéhez I. A Katolikus Szociális Népmozgalom megalakulása és célkitűzései. *Katolikus Szemle* (Róma), 1978/1. 16–24.)

¹¹BARANKOVICS István: Programbeszéd a Demokrata Néppárt 1945. évi szeptember 25-i értekezletén. In: *Híven önmagunkhoz. Barankovics István összegyűjtött írásai a kereszténydemokráciáról.* Szerk.: KOVÁCS K. Zoltán és GYORGYEVICS Miklós. Barankovics István Alapítvány, Budapest, [é. n.] 293–311.

világháború közti legsikeresebb katolikus agrár hivatásrendi mozgalmat, a KALOT-ot¹² létrehívó jezsuita szerzetesek, Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm, a KALOT-ban mintegy természetes társadalmi bázist kínálva az új, progresszív katolikus párt számára,¹³ ám a DNP szervezése kezdetben mégis csak a világháború előtt nem túl jelentős, inkább csupán búvópatakszerűen jelen lévő reformkatolikus értelmiség belügye maradt.¹⁴ Az 1945-ös választásokon a katolikus tömegek a Független Kisgazdapártot (FKgP) támogatták. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1945. október 17-én elfogadta azt a Mindszenty bíboros által írt úgynevezett választási körlevelet, amely leszögezte ugyan, hogy a katolikus egyházvezetés nem szándékozik beavatkozni a választási küzdelemben, mindazonáltal bőven tartalmazott kritikát a jelenre nézve is. Politikai lényegét tekintve a híveket a kommunisták elleni szövázásra szólította fel, és a szofisztikált megfogalmazás ellenére implicit módon a kisgazdákat, a legerősebb nem kommunista párt felé orientálta őket.¹⁵ Az erőviszonyokat felmérve a DNP jelöltjei is a FKgP listáján indultak, és hívei is a kisgazdákat támogatták. Miután azonban az FKgP listáján ketten is bekerültek a parlamentbe (Bálint Sándor¹⁶ és Eckhardt Sándor¹⁷),

¹² Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Titkársága (1935), majd Testülete (1938-tól). Történetéről lásd BALOGH Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998.

¹³ Nagy Töhötöm a következőképpen fogalmaz naplójában: „A KALOT már kezdettől fogva tervezte egy politikai párt megindítását. Az elgondolásunk az volt, hogy kinevelünk egy politikai vezető gárdát központi és helyi, falusi viszonylatban is, és megteremtjük az igényt a falusi tömegekben egy olyan politikai párt iránt, amelynek programjai a mi célkitűzésünk. Csak az alkalmas időt vártuk, hogy előugorhasson ez a politikai mozgalom.” (Nagy Töhötöm hagyatéka. OSZK Kézirattár, 216. fond. 19. ő. e. 1945. február 27-i bejegyzés.)

¹⁴ ORMOS Mária: *Politikai eszmék, politikai gyakorlatok a 20–21. században*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 205.

¹⁵ BALOGH Margit: *Mindszenty József*. I. m. 467–475.

¹⁶ Bálint Sándor (1904–1980) néprajzprofesszor. Munkássága kiemelkedő Szeged és környéke és a magyar katolikus népi vallásosság kutatásában. Az ún. vallási néprajz hazai megalapozója. 1948-ban visszavonult a politikai szerepléstől, ám Magyarországon maradt.

¹⁷ Eckhardt Sándor (1890–1969) irodalomtörténész. Nevéhez fűződik az első francia–magyar nagyszótár megjelentetése. Irodalomtörténészként első-

ők a DNP nevében politizáltak tovább. Mindenesetre az 1945-ös választásokkal nyilvánvalóvá vált, hogy sikerült kivívni a DNP létezésének elismerését.

A párt azonban 1946-ban nem sokat hallatott magáról – a belső működési szabályzat és a pártstruktúra kiépítésére koncentrált –, és csekély társadalmi aktivitást fejtett ki.¹⁸

Mindazonáltal ebből az időszakból is kiemelhetünk egy jelentősebb megnyilatkozást: Bálint Sándornak a hitoktatás fakultatívva tétele kapcsán a Nemzetgyűlésben 1947. március 13-án elmondott beszédét. Nem ez volt az első egyházpolitikai konfliktus, az egyházak sérelmesnek találták már az 1945. évi földosztást is. 1946 nyarán Rajk László belügyminiszter pedig egymás után oszlatta fel a katolikus egyleteket, egyesületeket. A hitoktatás azonban olyan sarkalatos kérdés volt, amelyben még Barankovics nézetei is inkább konzervatívnak minősíthetők. Erre utalt a DNP 1945-ös programja is, amelyben elhangzott: a párt örködni kíván azon, hogy „az állam feltétlenül tartsa tiszteletben az egyházak megszentelő, igehirdetési, tanítási és szervezkedési szabadságát, és szavatolja a hitoktatási jogát.”¹⁹ Ezek után nem csoda, hogy amikor 1947 márciusában a kormánypártok pártközi értekezleten állapodtak meg az iskolai vallásoktatás fakultatívva tételéről, az ellenzéki DNP is elérkezettnek érezte az időt a politikai állásfoglalásra. A párt nevében Bálint Sándor hangsúlyozta: „Mint keresztény emberek, kiknek a hit feláldozhatatlan és legdrágább javunk, mélyen fájlaljuk, hogy pártközi alku tárgya lett a hitoktatás kérdése, amelyet egy több évszázados, a nemzet túlnyomó nagy többsége által helyeselt állapot a szokásjog erejével is szabályozott.”²⁰ Ez volt

sorban Balassi Bálinttal foglalkozott. 1942-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1947-től rendes tagja, de 1949-ben, az akadémia át-szervezésekor, tanácskozó taggá minősítették vissza.

¹⁸ Kidolgozták a párt „alkotmányát”. Az 1946. január végére elkészült alapvetés szerint „A Demokrata Néppárt célja a keresztény állameszme diadalra juttatása demokratikus kormányforma keretében.” (Izsák Lajos – Szabó Róbert: A Demokrata Néppárt alapvető dokumentumai 1946–1947. *Múltunk*, 1991/1. 139–146.)

¹⁹ BARANKOVICS István: Programbeszéd a Demokrata Néppárt 1945. évi szeptember 25-i értekezletén. 311.

²⁰ *Nemzetgyűlési Napló, 1945–1947.* VI. k. 504.

az első olyan, az akkori törvényhozásban elhangzott megnyilatkozás, ahol kereszténydemokrata politikus aktuálpolitikai vitában egyházi érdekek védelmében állt ki. Az elhúzódó vita és a társadalmi tiltakozás miatt a hitoktatás kérdése ekkor még lekerült a napirendről.

A belpolitikai helyzet azonban időközben egyre távolabb került a jogállamiság normáitól és Barankovics demokrácia-felfogásától. 1947 nyarán új parlamenti választásokat írtak ki, és a választójogi törvény módosítása több antidemokratikus elemet tartalmazott (például az aktív és passzív választójog korlátozását). Eközben a választópolgár számára a politikai választék minden korábbinál nagyobbban tűnhetett: tíz párt indult az országgyűlési választásokon.²¹ E megnehezedett körülmények között kellett a Demokrata Néppártnak is helytállnia úgy, hogy a választási, ún. győri programját csupán a voksolás előtt három héttel tudta nyilvánosságra hozni.²² A választásokon való elindulás a DNP számára nem volt magától értetődő döntés. Indulási joga volt, de el kellett dönteni, hogy előnyös-e a korlátozott feltételű választáson szerepelnie? Milyen lesz a már amúgy is feszült viszony a klérussal és főként Mindszentyvel a választások alatt és utána, a választási eredmények ismeretében?²³ A Szabadság Párt kizárása a választásokból és a Kisgazdapárt bomlása végül is a jobboldali választók egy jelentős hányadát a DNP irányába terelte. A párt mindvégig hangoztatta katolikus jellegét, és bízott abban, hogy Barankovics és Mindszenty ellentéte nem tántorítja el a katolikus szavazókat.

A DNP vezetői levéllel fordultak Hamvas Endre püspökhöz. Kérték, támogassa pártjukat, amely bár nevében nem viseli a „keresztény” vagy a „katolikus” jelzöt, gyakorlatilag keresztény, sőt katolikus jellegű programot követ.²⁴ A DNP végül Mindszenty

²¹ PALASIK Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000. 255–289.

²² Mit akar a Demokrata Néppárt? In: *Híven önmagunkhoz*. I. m. 312–331.

²³ SZABÓ Róbert: *Egy kereszténydemokrata kísérlet...* I. m. 726.

²⁴ Bálint Sándor, Eckhardt Sándor és Barankovics István közös levele Hamvas Endre püspökhöz. Budapest, 1946. július 16. In: SZAKOLCZAI György–SZABÓ Róbert: *Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására. Barankovics és a DNP 1945–1949; Bibó és a DNP 1956*. Gondolat, Budapest, 2011. 269–285.

ellenzése dacára is élvezte több megyéspüspök támogatását, és a nyugati megyékből kapott hírek Barankovics népszerűségét jelezték. A választási kampány hajráját segítette, hogy a Hitelbank Bánáss László, veszprémi püspök közbenjárására 10 000 forinttal támogatta a DNP-t.²⁵ Ez valamennyire kompenzálta a párt sajtójának nehézségeit. Hiszen miután 1945-ben Barankovics kimaradt a *Magyar Nemzet* szerkesztőségéből, 1946-tól a *Hazánk*²⁶ – noha napilap ambíciójával indult – csak hetilapként tudott megjelenni, és ez nagy versenyhátrányt jelentett az 1947-es kampányban.

A párt tehát néhány heti szervezőmunka eredményeképpen életre kelt, és végül a „kékcédulás” csalásról elhíresült választás során a kommunista párt után a legtöbb szavazatot kapta: több mint 820 000 tiszta szavazatával a második helyet szerezte meg. A proteszt-szavazatoknak köszönhetően néhány régióban a DNP a Kisgazdapárt „utódpártjává” is vált. Elsősorban azonban ott szavaztak képviselőire, ahol a katolikus politizálásnak erős tradíciói voltak: az Észak-Dunántúlon, Nógrád megye nyugati felén, Somogyban, Baranyában, Zalában, valamint Szabolcs és Zemplén megye számos járásában.²⁷ A győztes kormánykoalíció pártjait premizáló szabályozás miatt azonban a DNP csak a negyedik helyre került a mandátumok számát tekintve a Magyar Kommunista Párt (MKP), a Szociáldemokrata Párt és az FKGP után, és 61 képviselője lett az 1947-es Országgyűlésben.²⁸ A *Szabad Nép* ugyan azt írta vezércikkében Barankovicsról, hogy „olyan, mint az egyszeri

²⁵ BALOGH Margit: *Mindszenty József*. I. m. 685–689.

²⁶ A DNP hivatalos hetilapja az 1945. október és 1949. január között megjelenő *Hazánk* volt. 1945-ben egyetlen lapszám jelent meg, október 18-án, amely a választások előestéjén a párt programját ismertette vezércikkében. 1946 januárjában kapott a DNP kormányzati engedélyt a lap folyamatos megjelentetésére, de a papírhány és az anyagiak szükségessége miatt a kiadás akadozott.

²⁷ HUBAI László: *A magyar társadalom politikai tagoltsága és az 1947-es választások*. In: *Fordulat a világban és Magyarországon, 1947–1949*. Szerk.: FEITL István, IZSÁK Lajos, SZÉKELY Gábor. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000. 98–117.

²⁸ Különböző technikai okok miatt egyes képviselők mandátumát késve igazolták, így a képviselőcsoport csak 1947 decemberére érte el teljes létszámát. A korábbi irodalom általában 60 képviselőről írt, az újabb munkák azonban 61 főt tartanak számon. (SZAKOLCZAI György–SZABÓ Róbert: I. m. 77.)

ember, aki oroszánt nyert, és nem meri hazavinni”²⁹ (ezzel arra utalva, hogy a DNP a választásokon saját várakozásain felüli eredményt ért el), de Barankovics végül mégiscsak megfelelt a kihívásnak, „hazavitte az oroszánt”, képviselőcsoportot szervezett és ellenzékben maradt.

Utóvédharc az 1947-es választások után

A Demokrata Néppárt parlamenti tevékenységét Barankovics Istvánnak a kormányprogram vitájában való felszólalásával kezdte.³⁰ Beszéde, a „Szabadabb, félelemmentesebb életet!” címet viselte, amely téma köré csoportosítva fogalmazta meg egyrészt a kormányprogram kritikáját és fejtette ki másrészt a DNP elképzeléseit.³¹ Bírálta a kormány gazdaságpolitikáját és a DNP pártprogramjának bizonyos elemeit megismételve síkra szállt az „evangéliumi szocializmus” eszméje mellett. Ezután az országgyűlési választások során elkövetett „választójogi igazságtalanságok” felsorolásával a kormányzó pártokat, illetve az MKP-t tette felelőssé azért, hogy az ország második legerősebbnek bizonyult pártjából, azaz a DNP-ből a „negyedik pártot lehetett csinálni”. Végül maga és pártja nevében is „nem”-mel szavazott az új kormányprogramra. Barankovics a későbbiek során is hasonlóan foglalt állást több törvényjavaslat vitájában. 1947. október 30-án pedig felszólalásában felhívta a figyelmet „a rendeleti kormányzás veszélyei”-re.³²

A DNP képviselői több kérdésben szabad kezet kaptak, önállóan formálhattak véleményt és szavazhattak.³³ Talán ezért is, a párt parlamenti szereplése az élesedő belpolitikai helyzetben

²⁹ Idézi IZSAK Lajos: A Demokrata Néppárt a parlamentben, 1945–1949. In: Uő: *Pártok és politikusok Magyarországon, 1944–1994*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 145.

³⁰ Barankovics nevéhez 1947–1948-ban nyolc elvi jelentőségű parlamenti felszólalás fűződik.

³¹ *Híven önmagunkhoz...* 351–377.

³² Uo. 378–398.

³³ Eckhardt Sándor és Mihelics Vid például megszavazta Slachta Margit, a Keresztény Női Tábor vezetőjének 60 napos kizárását a parlamentből.

ambivalensen alakult.³⁴ 1947 decemberében a DNP megsza-
vazta a vallásszabadságról szóló törvényjavaslatot. Hallgatott
viszont a magyar–jugoszláv barátsági szerződés és a magyar–
román kulturális egyezmény országgyűlési vitájában, miköz-
ben támogatta a magyar–szovjet barátsági együttműködési és
kölcsönös segélynyújtási szerződést. A törvényjavaslat meg-
tárgyalásakor, 1948. március 3-án Farkas György a DNP ne-
vében hangsúlyozta: „Forró óhajunk, hogy ez a szerződés le-
gyen a világbéke, a szovjet–magyar jó viszony és a dunai táj
békéjének megerősítője.”³⁵ Vélhetően a DNP bal- és jobboldal
között egyensúlyozó magatartásának volt köszönhető az is,
hogy Mindszenty bíboros továbbra sem támogatta a pártot, sőt
a pártban lévő híveit is megpróbálta Barankovicsék ellen han-
golni. „Barankovics pártja Moszkva-barát, s jöllehet katolikus
világnézet képviselőjére törekszik, nem áll az egyház irányítása
alatt” – fejtette ki a bíboros Knox Helm angol követnek.³⁶ Tette
ezt akkor, amikor a másik oldalról, a kommunista párt nyomá-
sára adminisztratív intézkedéseket is foganatosítottak a párt
néhány képviselője ellen.³⁷

A DNP képviselői elleni nyílt atrocitások összefüggtek az
MKP új vallás- és egyházpolitikai koncepciójával is, amelyet
Rákosi Mátyás a párt funkcionáriusainak értekezletén hozott
nyilvánosságra 1948. január 10-én. A koncepció feladatként je-
lölte meg az állam és az egyház kapcsolatának „rendezését”.
Rákosi abból indult ki, hogy „a magyar nép ellenségeinek zöme
az egyházak, elsősorban a római katolikus egyház palástja
mögé búvik” és bejelentette, hogy „az év végéig végezni kell az
egyházi reakcióval”.³⁸

³⁴ Izsák Lajos: A Demokrata Néppárt a parlamentben... I. m. 146.

³⁵ *Országgyűlési Napló*, 1947–1949. III. k. 1158.

³⁶ Idézi: BALOGH Margit: *Mindszenty József*. I. m. 690.

³⁷ A DNP-s képviselők elleni atrocitások közül kiemelkedett Varga László
mentelmi jogának megvonása, de mások ellen is hadjárat indult 1948 tava-
szán: hamis vádak és rágalmak alapján az országgyűlés megfosztotta man-
dátumától többek között Ugrin Józsefet, Berkes Jánost, Keresztes Sándort és
Szabados Pált.

³⁸ RÁKOSI Mátyás: *Válogatott beszédek és cikkek*. Szikra Nyomda, Budapest,
1952. 266–267.

Ebben a politikai környezetben mérhetetlenül megnehezedt a katolikus érdekek politikai képviselője is. A DNP képviselői 1948 májusától gyűléseiken, illetve sajtójuk hasábjain is határozottan szembeszegültek az iskolák államosításának tervével.³⁹ Hiszen, amikor hangsúlyeltolódásokkal, de ismét napirendre került az iskolák fokozatos és úgymond „demokratikus szekularizációjának” programja, a baloldal már többet és mást is kívánt, mint a vallásoktatás fakultatívvá tételének 1947-es vitájakor: nemcsak az egyházak korlátozását az oktatásban, hanem az egyházak semlegesítését minden téren. Az országgyűlés 1948. június 15-én sürgősséggel napirendre tűzte az iskolák államosításának ügyét.⁴⁰ Ortutay Gyula kultuszminiszter előterjesztése és a támogató hozzászólások történelmi igazságtételről, történelmi példákról, Kossuthról, Eötvösről szóltak.⁴¹ Támadták az egyházi iskolák mulasztásait. A nem sokkal korábban létrehozott Magyar Dolgozók Pártja (MDP) szónoka arról beszélt, hogy „ebben a javaslatban a magyar munkásság népi célkitűzései, a parasztság létérdeke találkoznak a magyar nevelők forró óhajával. Népünk kulturális felemelkedése következik belőle, ha törvényerőre emelkedik.”⁴² Barankovics azonban ebben a kérdésben már nem tudta követni a baloldalt: maga is részese volt a törvényjavaslat előtt jó félévvel a kulisszák mögött zajló tárgyalássorozatnak, és annak kudarca arra ösztönözte őt, hogy katolikus politikusként és hívő emberként álljon

³⁹ Ennek következményeként a Belügyminisztérium egy hétre felfüggesztette a *Hazánk* hetilap terjesztését 1948. július elején. Polgári politikusok azonban már előzőleg többször kifogásolták a nem kielégítő sajtószabadságot, például Barankovics is az országgyűlésben 1947. október 30-án elhangzott felszólalásában. Révész T. Mihály: *Sajtószabályozás Magyarországon (1945–1960)*. In: *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989*. Szerk.: PAÁL Vince. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2013. 56–57.

⁴⁰ *Országgyűlési Napló*, 1947–1949. IV. k. 441–442. (1948. június 15.)

⁴¹ Az 1848-as forradalom centenáriuma Kossuth és Eötvös neve is jól hasznosult a politikai marketingben. A centenáriumról lásd: GYARMATI György: *Március hatalma. A hatalom márciusa. Fejezetek március 15. ünnepségének történetéből*. Paginárium, Budapest, 1998.

⁴² *Földet, köztársaságot, állami iskolát! Viták a magyar parlamentben*. Szerk.: BALOGH Sándor–Izsák Lajos. Gondolat, Budapest, 1980. 365.

ki az egyházi iskolák mellett.⁴³ A törvényjavaslat vitája során Barankovics tehát tiltakozott a törvénycikk ellen.⁴⁴ Az 1948. június 16-án tartott zárószavazás előtt elhangzott beszédében illúziók nélkül foglalta össze a kereszténydemokrata álláspontot. Beszéde elején kijelentette: „Tudatában vagyok annak, hogy a szó és az érv olyan hatalmával nem rendelkezem, amely a koalíciós pártok előzetes elhatározását módosíthatná, és a törvényjavaslat sorsán változtathatna.” Alapelvként azonban a következőket szögezte le: „A semleges iskola nem helyes megoldás, mert világnézeti irányítottság nélkül nevelni egyáltalán nem lehet, a világnézetiileg semleges iskola, illetve nevelés tehát egyszerűen fából vaskarika. Vegyes világnézetű társadalomban az a helyes megoldás, ha az állam a szülőknek minden joghátrány nélkül kifejezhető szabad véleménynyilvánítása alapján minden egyház és minden világnézet számára biztosítja az oktatás és nevelés szabadságát, és megadja az iskolaállítási jogot.” Következtetése végén pedig kiemelte: „A legcsekélyebb erkölcsi ingadozás nélkül merem állítani, hogy ez a törvényjavaslat az országgyűlés többségének helyeslését el is nyeri. A magyar nép igen nagy többségének értelmi, akarati és érzelmi egyetértését azonban soha nem fogja elnyerni.”⁴⁵ Ezután a DNP élve a házszabályok adta lehetőséggel név szerinti szavazást kért: a 293 jelen lévő képviselő közül 230-an igennel, 63-an nemmel szavaztak.

Az MDP éppúgy felőrölte vagy marginalizálta parlamenti ellenzékét, mint koalíciós partnereit, illetve az egyházakat. A pártegyeduralom létrehozásának a Magyar Függetlenségi Pártnak a parlamentből 1947 végén történő eltávolítása után szinte már csak a DNP állt útjában. A parlamenti munka körülményei így válságosra fordultak. Mézes Miklós, a DNP fiatal országgyűlési képviselője a következőképpen emlékszik vissza

⁴³ A tárgyalássorozatról bővebben lásd: BALOGH Margit: Kötélhúzás a kulisszák mögött. Czapik Gyula egri érsek tárgyalásai 1948-ban. In: *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989.* Szerk.: BÁNKUTI Gábor–GYARMATI György. ÁBTL–L'Harmattan, Budapest, 2010. 43–80.

⁴⁴ BARANKOVICS István: Az egyházi iskolák államosításáról. In: *Híven önmagunkhoz...* I. m. 397–410.

⁴⁵ Uo. 410.

erre az időszakra: „A képviselőcsoport tagjai valóságos élet-halál harcot vívtak, de szorgalmasan eleget tettek országgyűlési képviselői megbízatásukkal járó feladataiknak. Bíráltuk a kormány és a kommunisták túlkapásait. Interpellációkkal, valamint a költségvetési vitában elmondott tiltakozó beszédekkel szálltunk szembe velük. A kommunista képviselők durván, civilizálatlanul bántak velünk, és belénk akarták fojtani a szót. Kezükkel az asztalukat csapdosták, lábukkal a padlót verték és öklüket rázva ordítottak ránk. A Parlament elnöke gyakran csak hosszú csengőrázás után tudott rendet teremteni.”⁴⁶

A DNP körül kialakult pártpolitikai konfliktusban 1948 őszén a párt megpróbálkozott azzal, hogy ideológiai téren vegye fel a küzdelmet az ekkorra már egyesített munkáspártokkal. Létrehozták a *Világnézeti Akadémiát*, ahol a párt vezető értelmiségi tagjai tartottak előadásokat, illetve írtak cikkeket a *Hazánkba*.⁴⁷ A párt sorsa felől azonban nem sok kétség lehetett.

1948. december elején lemondott Dinnyés Lajos miniszterelnök. A helyére lépő új kormányfő, Dobi István bemutatkozó beszédében kormánya nevében is kijelentette: „Amikor népi demokráciánk minden vonalon erősödik, amikor népünk egyre inkább összeforr rendszerünkkel, vajon normális jelenségnek tarthatjuk-e egy olyan párt működését, mint a Demokrata Néppárt? [...] A Barankovics-párt teljesen elszakadt a demokrácia felé forduló népüktől, és ellenséges értetlenséggel viseltetik országunk fejlődése iránt. Idejétmúlt jelenséggé vált, olyan párttá, amelyről egyre inkább kiderül, hogy túlhaladt rajta a demokrácia fejlődése [...] egyre inkább felesleges tehertétellé válik a magyar nép nyakán.”⁴⁸

Dobi beszéde után, a kormányprogram feletti vitában hangzott el Barankovics utolsó parlamenti felszólalása.⁴⁹ A DNP főtítkára megpróbálta elhárítani a pártot ért jogtalan vádak, megismételte az egyház és az állam viszonyának rendezésével

⁴⁶ MÉZES Miklós: *A kalászba szökkenő vetés*. Statum, Budapest, 1991. 81.

⁴⁷ A lap lehozta Barankovics István megnyitóbeszédét. *Hazánk*, 1948. november 12.

⁴⁸ *Országgyűlési Napló*, 1947–1949. V. kötet. 8. (1948. december 14.)

⁴⁹ BARANKOVICS István: A Néppárt helyzetéről. In: *Híven önmagunkhoz...* I. m. 411–425.

kapcsolatos korábbi véleményét, szölt néhány gazdasági jelle-
gű problémáról, mindenekelőtt a parasztságot leginkább érintő
szövetkezeti kérdéstről. Végezetül így folytatta: „T. Országgyűlés!
Nagy vonalakban felvázoltam azokat a változásokat, amelyek
a közéleti körülmények tekintetében az országgyűlési képvise-
lő-választások óta bekövetkeztek. Ezek a körülmények ma lé-
nyegesen más helyzetet jelentenek a Néppárt számára is, mint
aminő lehetőségek között a választási küzdelembe belebocsát-
kozott. [...] Mi nem változtunk, de megváltoztak körülöttünk – a
kormány politikája következtében – a körülmények. A körü-
lményeknek ezt a változását tudomásul venni és belőle a követ-
keztetéseket levonni lehet a politikai okosság követelménye az
adott pillanatban. Mi inkább e követelmények levonására, mint
programunknak a változott körülményekhez való idomítására
vagyunk hajlandók. [...] Számunkra a párt nem öncél, és a poli-
tizálás nem hiúság kérdése [...], hanem a mi számunkra a párt
csakis a programunkban kifejtett közjónak kollektív eszköze le-
het. És létének addig van értelme, míg tényleg ez is maradhat.”

A párt felszámolása irányába az utolsó lökést a Mindszenty-
ügy kiéleződése és a bíboros letartóztatása adta meg.
Mindszentyt 1948 karácsonyán tartóztatták le, amit „megdöb-
bentő hír”-ként közölt a *Hazánk* 1948. december 31-i száma.
A DNP 1949. január 4-i képviselői értekezlete azonban elha-
tárolta magát Mindszentytől: „Az ügy politikai vonatkozásai
egyáltalán nem érintik pártunk alapvető szociális és demok-
ratikus programját, amellyel a választók elé léptünk és nem
változtatunk e programunkhoz való hűségünkön” – állapította
meg az értekezletről kiadott közlemény. – „Mint a múltban, ma
is a köztársaság hű polgárai vagyunk, a földreformmal kapcsola-
tos állásfoglalásunk, amely a nagybirtokrendszer megszüntet-
ését és a földbirtoknak a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság
magántulajdonába való juttatását kívánta és helyeselte, ma is
változatlanul fennáll; politikai eszményképünk pedig a szabad-
ság- és egyenlőségelvű demokrácia.”⁵⁰

⁵⁰ *Hazánk*, 1949. január 7.

Barankovics azonban ezzel sem tudta megakadályozni a DNP felszámolását. A következtetéseket azonban csak egy Rákosival való beszélgetése után vonta le. Naplótöredékében számol be 1949. január 25-i „sorsdöntő beszélgetéséről Rákosival”.⁵¹ Rákosi aznap parlamenti dolgozószobájába kérte Barankovicsot és a következőket közölte vele: „A Néppárt sorsa eldőlt. Legnagyobb tévedésem volt, hogy a Néppártot a választásokon megtűrtük és másfél évig hagytuk, hogy a demokrácia ellenségeként működjék. Most elveszi méltó büntetését. Az az út azonban, amelyen a többi ellenzéki pártok jártak, nem áll nyitva a Néppárt előtt. Sem Sulyok útja, aki pártját feloszlathatta, sem Pfeiffer útja, aki Amerikába távozhatott, Ön előtt nincs nyitva. A Néppárt félrevezette a jóhiszemű tömegeket azzal, hogy keresztény pártnak adta ki magát és úgy tett, mintha a magyar nép demokratikus és szocialista törekvéseit támogatná. Pedig a klerikális és a fekete reakció ravasz képviselője és legális búvóhelye. A Barankovics-párt ugyanazt tette, amit Mindszenty, csak sokkal fondorlatosabban. [...] Mindszenty elveszi méltó büntetését, bármit csinál a Vatikán, és bármit tesznek külföldi barátai. A Néppárt pedig fel fog oszlani, de nem úgy és nem akkor, ahogyan és amikor Ön gondolja. Az időt és a feloszlás indokát majd én fogom megmondani.” Ezután Barankovics így folytatja beszámolóját: „Rákosi hosszú pauzákkal, tagolva, az egyes szavakat megnyomva, fojtott indulattal és halkán beszélt. Szinte minden mondatnak kívárta a hatását. A súlyt, amely alatt össze akart roppantani, kilónként rakta a vállamra; de egyetlen egyszer sem nézett a szemembe.” Majd így folytatta: – „A Mindszenty per hamarosan le fog zajlani. Az elsőfokú tárgyalás után, olyan időben, amely nem az önök, hanem a mi számunkra a legalkalmasabb, a Néppárt közölni fogja önkéntes feloszlását és kijelenti, hogy feloszlásának oka nem a kormány által alkalmazott erőszak, hanem a belátás, hogy a Néppárt antidemokratikus és népellenes politikát folytatott, és mint magyar és keresztény párt lelkiismereti konfliktusba került, mert Róma Mindszenty

⁵¹ Közli: Kovács K. Zoltán. In: *Félbemaradt reformkor, 1935–1949. Törekvések Magyarország keresztény humanista megújítására, a haza és a szegénység szolgálatában*. Püski, Budapest, 2006. 249–256.

kardinális jogtalan védelmében durván beavatkozott a magyar állam belső ügyeibe.”⁵²

Miután Barankovics nem volt hajlandó a Rákosi által követelt önfeloszlatási nyilatkozat megtételére ígéretet tenni, és afelől sem maradhatott kétsége, hogy személyes szabadsága is veszélyben van, nem maradt más út számára, mint az emigráció. 1949. február 2-án, a Mindszenty-per tárgyalásának megkezdésekor elhagyta az országot – felesége, továbbá Jánosi József jezsuita páter és Blaskó Mária írónő társaságában – az amerikai követség autóján. Bécsbe érkezve nyilatkozatot adott a külföldi sajtónak, és bejelentette a Néppárt feloszlatását. A Magyarországon maradt képviselők csoportját a rendszer arra kényszerítette, hogy a párt „politikai bizottsága” nevében mondja ki a DNP megszűnését, amely határozatot az országgyűlés 1949. március 10-i ülésén tudomásul vette.⁵³ Ezzel a DNP működése véget ért, és a kereszténydemokrácia politikai képviseletére ezt követően negyven évig nem is volt lehetőség.

⁵² A „forgatókönyv” feltárása, mint tárgyalási sakk lépés nem volt Rákosi esetében egyedi. Lásd például: PALASIK Mária: Tildy Zoltán eltávolítása a hatalomból. *Társadalmi Szemle*, 1996/8–9. 152–160.

⁵³ IZSÁK Lajos: A Demokrata Néppárt „önfeloszlatása”. In: Uó: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon, 1944–1956*. Pannónia könyvek, Budapest, 1994. 125–130.